

ჩუქების ხელშეკრულების დადების იურიდიული შედეგები: შედარებითი ანალიზი

მიხეილ ბიჭია

სამართლის დოქტორი, თსუ-ის მონვეული ლექტორი, ევროპის უნივერსიტეტის პროფესორი, უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამების აკრედიტაციის ექსპერტი

I. შესავალი

როგორია ჩუქების სამართლებრივი ბუნება და რა იურიდიულ შედეგებს წარმოშობს ის? კონკრეტულად რომელი გარემოებები ქმნის დიდი უმადურობის ან მძიმე შეურაცხყოფის შემადგენლობას ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმებისთვის? ვინაა ჩუქების გაუქმებაზე უფლებამოსილი პირი? როგორია მტკიცების ტვირთი ჩუქების გაუქმებისას? ესაა რამდენიმე საკვანძო კითხვა, რომელზეც ცალსახა და პირდაპირი პასუხი კანონში შეიძლება ვერ მოიძებნოს. სასამართლო პრაქტიკაც, ცხადია, ეჯახება ამ პრობლემებს და ცდილობს, გადანყვეტის გზები მოიძიოს.

რა მიზანს ემსახურება ამ საკითხებისა და ზოგადად, ჩუქების ხელშეკრულების შესწავლა? საერთოდ, ჩუქების ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნების დადგენა აქტუალურია როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული თვალსაზრისით. საკითხი საინტერესოა, ერთი მხრივ, ჩუქების ხელშეკრულების არქიტექტონიკის განსაზღვრის კონტექსტში, მეორე მხრივ კი, ჩუქებასთან დაკავშირებული ისეთი პრობლემების შესწავლის კუთხით, რომლებზეც ჩუქების შესახებ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ნორმები პირდაპირ არ შეიცავს პასუხებს. შესაბამისად, პრაქტიკული თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ასეთი საკითხების გადანყვეტის გზების ძიება. არანაკლებ საყურადღებოა ჩუქების შესახებ სხვადასხვა ქვეყნის მიდგომა. სწორედ ეროვნული და სხვა ქვეყნების კანონმდებლობების შედარების გზით შესაძლებელია მათ შორის არსებული განსხვავება-მსგავსების დადგენა, ხოლო საჭიროებისამებრ მონესრიგების უკეთესი წესის გა-

დმოლება საკანონმდებლო ვაკუუმის აღმოფხვრის ან პრაქტიკის დახვეწის მიზნით. ამ კონტექსტში შესწავლილია ჩუქების შესახებ გერმანიის, იტალიის, საფრანგეთის, კვებეკის, ესპანეთის, შვეიცარიის სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებული ცალკეული დებულებები.

კვლევის მიზანია ჩუქების სამართლებრივი ბუნების განსაზღვრა, ერთი მხრივ, ეროვნული კანონმდებლობის მიხედვით, მეორე მხრივ, უცხოური გამოცდილების გათვალისწინებით. ამავე ჭრილში საინტერესოა, დადგინდეს, რა იურიდიული შედეგები მოჰყვება ჩუქების ხელშეკრულების დადებას, როგორია ჩუქების გაუქმების წინაპირობები. პროცესუალური თვალსაზრისით გასარკვევია, ვის ეკისრება მტკიცების ტვირთი, ვინ განიხილება სათანადო მოსარჩელედ ჩუქების გაუქმებისას, რადგან სწორედ ამ საკითხებზეა დამოკიდებული დავის ბედი.

ამდენად, ჩუქების ხელშეკრულების ირგვლივ არსებულ ამ პრობლემებს, გარდა თეორიული მნიშვნელობისა, დიდი პრაქტიკული დატვირთვაც აქვს.

II. ჩუქების ცნება და ნიშნები

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის (შემდეგში - სსკ-ის) 524-ე მუხლის თანახმად, ჩუქების ხელშეკრულების დროს მჩუქებელი უსასყიდლოდ გადასცემს დასაჩუქრებულს ქონებას საკუთრებად მისი თანხმობით. ანალოგიური დებულება გვხვდება კვებეკის სამოქალაქო კოდექსში, კერძოდ, 1806-ე მუხლით განსაზღვრულია, რომ ჩუქებისას მჩუქებელი უსასყიდლოდ გადასცემს დასაჩუქრებულს საკუთრების უფლებას ქონებაზე.¹ ესპანეთში ჩუქება სუფთა სა-

¹ Civil Code of Quebec, § 1806.

ხით განკარგვით გარიგებად განიხილება.² ესპანეთის სამოქალაქო კოდექსის 618-ე მუხლში³ აქცენტი გადატანილია იმაზე, რომ ჩუქება არის ნებაყოფლობითი აქტი, რომლის დროსაც ადამიანი უსასყიდლოდ განკარგავს ნივთს სხვის სასარგებლოდ, რომელიც გამოხატავს თანხმობას მის მიღებაზე.

საერთოდ, გერმანული სამართლებრივი სისტემები ჩუქებაში მოიაზრებენ არა უბრალოდ ჩუქების დაპირების მიღებას, არამედ უშუალოდ საჩუქრის გადაცემას, როგორც ხელშეკრულებას, რომლის მომწესრიგებელი ნორმები ჩამოყალიბებულია სახელშეკრულებო სამართლის სპეციალურ ნაწილში.⁴

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის (გსკ) 516-ე მუხლის პირველი ნაწილით დადგენილია, რომ ჩუქება არის ქონების გადაცემა, რომლითაც ერთი პირი საკუთარი ქონების ხარჯზე სხვას ამდიდრებს, თუ ორივე მხარე თანახმაა, ქონების გადაცემა იყოს უსასყიდლო.⁵

პირველ რიგში, ჩუქება მოიაზრებს **მჩუქებლის მიერ სიცოცხლეში დასაჩუქრებულისთვის ქონების საკუთრებაში გადაცემას**. სწორედ ამ ნიშნით განსხვავდება ის ანდერძისაგან.⁶ ანალოგიურადაა საფრანგეთში მოწესრიგებული ჩუქება (La Donation). ის განიხილება სიცოცხლეში დადებულ გარიგებად, რომლითაც მჩუქებელი უკუგების გარეშე უარს ამბობს საგანზე დასაჩუქრებულის სასარგებლოდ მისივე თანხმობით.⁷ შესაბამისად, საფრანგეთში ჩუქება წარმოადგენს ხელშეკრულებას, თუმცა ინგლისში ის არ განიხილება ხელშეკრულებად,⁸ ვინაიდან იქ ჩუქების უსასყიდლო ხასიათი გამორიცხავს მის ხელშეკრულებად კვალიფიცირებას.⁹

იტალიაში აქცენტი გადატანილია, ერთი მხრივ, მჩუქებლის კეთილშობილურ ნებასა და, მეორე მხრივ, დასაჩუქრებულის გამდიდრებაზე. ამიტომ იტალიაში ჩუქებად განიხილება ხელშეკრულება, რომლითაც ერთი მხარე კეთილშობი-

ლური და გულუხვი სულისკვეთებით ამდიდრებს მეორეს, მის სასარგებლოდ უფლების გადაცემის ან მოვალეობის საკუთარ თავზე აღების გზით.¹⁰

შვეიცარიის სამოქალაქო კოდექსის 239-ე მუხლის მიხედვით, ჩუქება არის მჩუქებლის მიერ სიცოცხლეში ნებისმიერი ქონებრივი სიკეთის გადაცემა, რომლითაც პირი საკუთარ აქტივს იყენებს სხვისი ქონების გასაზრდელად საპასუხო შესრულების გარეშე. ამასთან, ჩუქების შემადგენლობას არ ქმნის ამ უფლებაზე უარი მანამ, ვიდრე დასაჩუქრებული მას მიიღებს, ან მემკვიდრეობის მიღებაზე უარს იტყვის. ზნეობრივი მოვალეობის შესრულებაც არ განიხილება ჩუქებად.¹¹ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ზნეობის ნორმების შესაბამისი შესრულება არ შეიძლება იყოს ჩუქების საგანი, არამედ მხოლოდ იმას, რომ ერთხელ შესრულებული ასეთი ჩუქება უვალოა და, შესაბამისად, გამორიცხება მისი ბათილობა.¹²

ჩუქების ხელშეკრულების ძალაში შესვლისა და უფლება-მოვალეობების წარმოშობისთვის საკმარისი არაა მხარეთა მხოლოდ შეთანხმება, არამედ აუცილებელია საჩუქრის რეალურად გადაცემა დასაჩუქრებულისთვის, რადგან **ჩუქება რეალური ხელშეკრულებაა**. სწორედ ამ მომენტიდან უნდა ჩაითვალოს ჩუქება დადებულიად.¹³ ამდენად, საქართველოში აქცენტი გაკეთებულია ჩუქების რეალურ ხასიათზე, მაგრამ როცა უძრავი ნივთის ჩუქებას ეხება საქმე, აქ ხაზგასასმელია მისი კონსენსუალური ხასიათი.

ამასთან, საქართველოში ცალკე გამოყოფენ ჩუქების დაპირებას, რომელიც წარმოშობს ვალდებულებას მხოლოდ მისი წერილობითი ფორმით დადების შემთხვევაში. ჩუქების დაპირება განიხილება წინარე ხელშეკრულების ნაირსახეობად და იგი მომავალში ჩუქების ხელშეკრულების დადების საფუძველია. შესაბამისად, ის წი-

² რუსიაშვილი, გამიჯვნის პრინციპი ქართულ სანივთო სამართალში, „შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი“, №1, 2019, 33.

³ Civil Code of Spain, § 618.

⁴ Hyland, Gifts: A study in comparative Law, New York, 2009, 11-12.

⁵ BGB § 516, I.

⁶ Hyland, Gifts: A study in comparative Law, New York, 2009, 135 ff.

⁷ Civil Code of France, § 894.

⁸ Saco, Formation of Contracts, in: Hartkamp, Hesselink, Hondius, Joutstra, Du Perron, Veldman (eds), Towards a European Civil Code, 3rd ed., Nijmegen, 2004, pp. 353-354; Tikniūtė, Dambrauskaitė, Understanding contract under the law of Lithuania and other European countries. Jurisprudencija, 18(4), 2011, 1391.

⁹ დანელია, გამიჯვნის პრინციპი ჩუქების ხელშეკრულების მაგალითზე, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2008, 52.

¹⁰ Civil Code of Italian, § 769.

¹¹ Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code, 30.03.1911 (Status as of 1 January 2022), Title Seven, § 239.

¹² Koller, Anfang und Ende der Schenkung. In Honsell, (ed.): Liber amicorum Nedim Peter Vogt: Privatrecht als kulturelles Erbe. Basel, 2012, S. 207.

¹³ შენგელია, სსკ-ის 524-ე მუხლი, ნიგნში: „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი“ (რედ. ჭანტურია ლ.), ნიგნი IV, ტომი I, თბ., 2001, 68.

ნასწარი შეთანხმებაა. ჩუქების დაპირება ატარებს კონსენსუალურ ხასიათს.¹⁴

ასევე, ჩუქების ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს გარკვეული პირობით, მიზნის მისაღწევად. როცა ხელშეკრულების მიზანი არის საერთო-სასარგებლო, ასეთი ჩუქება განიხილება შეწირულობად.¹⁵

როგორც ხელშეკრულება, ჩუქება მოითხოვს მიმღების თანხმობას, რომელმაც არ უნდა მიიღოს არაფერი საკუთარი ნების საწინააღმდეგოდ. ამდენად, ჩუქება ეფუძნება მჩუქებლის გულუხვ და კეთილშობილურ სურვილს (ჩუქების განზრახვას), ნებაყოფლობით და უსასყიდლოდ გადასცეს საკუთარი აქტივი მიმღებს.¹⁶

ასევე, ჩუქება ცალმხრივი გარიგებაა. მჩუქებელი გამოხატავს ცალმხრივ ნებას, რომლის ნამდვილობისთვისაც აუცილებელია მეორე მხარის (დასაჩუქრებულის) მიერ მისი მიღება (სსკ-ის 51-ე მუხლის I ნაწილი).¹⁷ ნიდერლანდების სამოქალაქო კოდექსით ახსნილია, რომ ჩუქების შეთავაზება მიღებულად ჩაითვლება, თუ ადრესატი ამ შეთავაზების შემდეგ დაუყოვნებლივ არ იტყვის უარს.¹⁸

ჩუქების სამართლებრივი შინაარსი, ძირითადად, გამოიხატება მჩუქებლის მიერ ნების გამოვლენაში, რომელიც უნდა გულისხმობდეს საკუთარი დანაკარგის ხარჯზე მეორე პირის გამდიდრებას.¹⁹ შესაბამისად, ჩუქება არის ნებაყოფლობითი, რადგან არავის აქვს ჩუქების სამართლებრივი ვალდებულება. ასევე, ჩუქება არის უსასყიდლო, ვინაიდან მჩუქებელი გადასცემს დასაჩუქრებულს ქონებას ნაცვალგების მოლოდინის გარეშე.²⁰ ეს გამოიხატება იმაში, რომ მჩუქებელს არ შეუძლია დასაჩუქრებულისგან მოითხოვოს შემხვედრი დაკმაყოფილება მის მიერ გადაცემული საჩუქრის გამო.²¹ იურიდიული

თვალსაზრისით, უსასყიდლოება იმას ადასტურებს, რომ საჩუქარი არაა განსაზღვრული ეკვივალენტურობის მატარებელი და იგი ჩუქების ძირითად მაკვალიფიცირებელ წინაპირობად მიიჩნევა.²²

რაც შეეხება ჩუქებიდან გამომდინარე ურთიერთობის სუბიექტებს, ჩუქების ხელშეკრულების მხარეები შეიძლება იყვნენ როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირები. მათ, ყველა შემთხვევაში, უნდა ჰქონდეთ ქმედუნარიანობა. მაგალითად, არასრულწლოვანი (7-დან 18 წლამდე) ვერ გააჩუქებს ქონებას მზრუნველის ნებართვის გარეშე, ვინაიდან ჩუქება შესაძლებელია სამზრუნველო პირის ინტერესებს ეწინააღმდეგებოდეს.²³

ამდენად, ჩუქება, ძირითადად, ყველგან აღიარებულია უსასყიდლო ხელშეკრულებად, რომელიც ასოცირდება ზოგიერთ ქვეყანაში კეთილშობილ განზრახვასთან, ზოგიერთგან საკუთარი ქონების ხარჯზე სხვის გამდიდრებასთან, რაზეც თანხმობას აცხადებს მიმღები. თუმცა არსებითია ის, რომ ჩუქებას უდევს საფუძვლად სხვისი ქონების გაზრდის კეთილშობილური განზრახვა.

III. ჩუქების ხელშეკრულების ფორმა

ჩუქების ფარგლებში უფლება-მოვალეობების წარმოშობისთვის დასადგენია, რამდენად დაცულია გარიგების ფორმალური წინაპირობა.

თუ უნდა გაჩუქდეს მოძრავი ნივთი, ნივთის გადაცემისას არაა აუცილებელი დამატებით რაიმე ფორმის დაცვა.²⁴ მოძრავი ნივთების ჩუქება ზეპირადაც შეიძლება.

ამდენად, საქართველოში ჩუქების ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს როგორც ზეპირად, ისე წერილობით. თუ ჩუქება მარტივი წერილო-

¹⁴ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, თბ., 2010, 227.

¹⁵ შენგელია, სსკ-ის 524-ე მუხლი, წიგნში: „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი“ (რედ. ჭანტურია ლ.), წიგნი IV, ტომი I, თბ., 2001, 74-75.

¹⁶ Apathy, Riedler A., Bürgerliches Recht, Band III Schuldrecht Besonderer Teil, Wien, Springer, 2010, S. 25.

¹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 23 დეკემბრის №ას-755-723-2016 გადაწყვეტილება.

¹⁸ Civil Code of Netherlands, Article 7:175 (II).

¹⁹ Dernburg, die Schuldverhältnisse nach dem Rechte des Deutschen Reichs und Preussens, 4. Aufl., Band 2, Einzelne Obligationen, 1915, S. 156.

²⁰ Codrea, The legal Frame of the Gift in Ideal Contexts of Authority, Procedia – Social and Behavioral Sciences, Vol. 149, 2014, 207, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.08.218>.

²¹ იხ. ძლიერიშვილი, ჩუქების სამართლებრივი ბუნება, თბ., 2004, 23; Hyland, Gifts: A study in comparative Law, New York, 2009, 11.

²² იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 22 ივლისის №ას-127-119-2015 გადაწყვეტილება; Martin A. Hogg, Promise and Donation in Louisiana and Comparative Law, Tulane European And Civil Law Forum, Vol. 26, 2011, p. 190.

²³ შენგელია, სსკ-ის 524-ე მუხლი, წიგნში: „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი“ (რედ. ჭანტურია ლ.), წიგნი IV, ტომი I, თბ., 2001, 68.

²⁴ Apathy, Riedler A., Bürgerliches Recht, Band III Schuldrecht Besonderer Teil, Wien, 2010, S. 26.

ბითი ფორმით დაიდება, მხარეთა ხელმოწერა ხელშეკრულებაზე უნდა დაამოწმოს იუსტიციის სახლის ან საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს უფლებამოსილმა პირმა.²⁵

დაახლოებით მსგავსადაა მოწესრიგებული ჩუქებასთან დაკავშირებული საკითხები ესპანეთში. საქმე ისაა, რომ ესპანეთში მოძრავი ნივთის ჩუქება შეიძლება დაიდოს ან ზეპირად ან წერილობით. თუ ჩუქება ზეპირად დაიდო, აუცილებელია მოცემული ნივთის მაშინვე გადაცემა. სიტყვიერი ჩუქებისას როცა სიკეთე მაშინვე არ გადაცემულა, ასეთ ჩუქებას არ აქვს ძალა, თუ ის არ დადებულია წერილობითი ფორმით.²⁶

გერმანულ სამართალში განასხვავებენ ჩუქების ხელშეკრულების შეპირებასა და ე.წ. „ხელიდან ხელში“ ჩუქებას (*Handschenkung*). ნაჩუქარი ქონების მაშინათვე გადაცემა გსკ-ის 516-ე მუხლითაა დარეგულირებული და ის არ მოითხოვს რაიმე ფორმის დაცვას. რაც შეეხება ჩუქების ხელშეკრულების შეპირებას, ის მოწესრიგებულია გსკ-ის 518-ე მუხლით. გსკ-ის 518-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით,²⁷ ჩუქების ხელშეკრულების შეპირება მოითხოვს მჩუქებლის მიერ გამოვლენილი ნების ნოტარიულ დამოწმებას (დასაჩუქრებულის განცხადება არაა აუცილებელი) იმისათვის, რომ ძალაში შევიდეს. თუ ფორმა დარღვეულია, შეპირებული მოვალეობის შესრულებით შეიძლება გასწორდეს ნაკლი. ამ ფორმალური მოთხოვნის მიზანია მჩუქებლის დაცვა ნაჩუქარევი და გაუაზრებელი დაპირებებისგან, რომლებიც ჯერ კიდევ არ იწვევს აქტივების შემცირებას.²⁸

საფრანგეთში განასხვავებენ შეთანხმებით გაფორმებულ ჩუქებასა და ნაჩუქარი ნივთის ხელიდან ხელში გადაცემით დადებულ ჩუქებას. პირველ შემთხვევაში უნდა იყოს დაცული სავალდებულო ფორმა, კერძოდ, ხელშეკრულება უნდა დამოწმდეს სანოტარო ფორმით, მეორე შემთხვევაში კი საქმე ეხება რეალურ ხელშეკრულებას, როდესაც დასაჩუქრებულს ფაქტობრივად ხელიდან ხელში გადაეცემა მოძრავი ნივთი და მოცემულ შემთხვევაში არაა საჭირო ხელშეკრულების დადება სანოტარო ფორმით.²⁹

შვეიცარიის სამოქალაქო კოდექსის 242-ე მუხლის პირველი ნაწილით განსაზღვრულია,

რომ ხელიდან ხელში ჩუქება დაიშვება გამჩუქებლის მიერ დასაჩუქრებულისთვის სიკეთის გადაცემის გზით. შესაბამისად, ამ შემთხვევაში ჩუქება იდება ზეპირად. რაც შეეხება მინის საკუთრებისა და მინის ნაკვეთზე არსებული სანივთო უფლების ჩუქებას, ძალაში შედის მხოლოდ საადგილმამულო რეესტრში აღრიცხვის მომენტიდან (შვეიცარიის სკ 242-ე მუხლის მე-2 ნაწ.). თუ გასაჩუქებელია მინის ნაკვეთი ან მასზე არსებული სანივთო უფლებები, აუცილებელია ჩუქების ოფიციალური დამოწმება (შვეიცარიის სკ-ის 243-ე მუხლის მე-2 ნაწილი).

კვებეკის შემთხვევაში გარიგების აბსოლუტური ბათილობის შიშით მოძრავი ან უძრავი ნივთის ჩუქების ხელშეკრულება იდება საჯარო სანოტარო აქტით და ის უნდა გასაჯაროვდეს. თუმცა, ამავე დროს, კვებეკის სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს მოძრავი ნივთის ხელიდან ხელში გადაცემასაც და განსაზღვრავს, რომ თუ მხარეთა შეთანხმებით მოძრავი ნივთის გაჩუქებას თან ახლავს ნივთის გადაცემა და ამ ნივთზე დაუყოვნებლივი მფლობელობა, მაშინ ეს წესი გარიგების ფორმის შესახებ არ გამოიყენება.³⁰

იტალიის სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, ჩუქება უნდა დაიდოს საჯარო აქტით გარიგების ბათილობის შიშით. თუ საქმე ეხება მოძრავი ნივთის ჩუქებას, მაშინ ის ნამდვილია მხოლოდ იმათთვის, ვინც მითითებულია უშუალოდ ჩუქების აქტში ან დამოუკიდებელ ჩანაწერში, რომელსაც ხელს აწერს მჩუქებელი, დასაჩუქრებული და ნოტარიუსი.³¹

სსკ-ის 525-ე მუხლის მესამე ნაწილით დადგენილია, რომ ჩუქების დაპირება მხოლოდ მაშინ წარმოშობს მოვალეობას, როდესაც ის წერილობით არის შედგენილი. ამ ნორმით ემსგავსება ეს წესი შვეიცარიის მიდგომას, რადგან ჩუქების დაპირება ნამდვილად განიხილება იმ შემთხვევაში, როცა ის წერილობითაა გაფორმებული (შვეიცარიის სკ-ის 243-ე მუხლის პირველი ნაწილი).

კანონით, ჩუქების ხელშეკრულების ფორმის დადგენის ზოგადი საფუძველია კონკრეტულ ქონებაზე საკუთრების უფლების წარმოშობის წესი. შესაბამისად, ხელშეკრულების ფორმას-

²⁵ <<https://napr.gov.ge/p/304>> [07.01.2022].

²⁶ Civil Code of Spanien, § 632.

²⁷ BGB, § 516, 518.

²⁸ Huber, Examens – Repetitorium, Besonderes Schuldrecht/1, Vertragliche Schuldverhältnisse, 2. Auf., Heidelberg, 2008, 147; Pieck, A Study of the Significant Aspects of German Contract Law, Annual Survey of

International & Comparative Law: Vol. 3: Iss. 1, Article 7, 1996, 141-142.

²⁹ Civil Code of France, §932; დანელია, გამიჯვნის პრინციპი ჩუქების ხელშეკრულების მაგალითზე, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2008, 55.

³⁰ Civil Code of Quebec, § 1824.

³¹ Civil Code of Italian, § 782.

თან მიმართებით გასათვალისწინებელია სს-ის 525-ე, 68-ე, 328-ე, 183-ე, 186-ე მუხლების მოთხოვნები. თუ ჩუქების საგანია ისეთი ქონება, რომელზეც საკუთრების უფლება წარმოიშობა მხოლოდ კანონით დადგენილი ფორმის დაცვით, ამ ქონების ჩუქებაც მოიაზრებს იმავე ფორმის დაცვას.³² ამიტომ უძრავი ნივთის გაჩუქებისას შეთანხმება დადებულია მიიჩნევა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საკუთრების უფლების საჯარო რეესტრში აღრიცხვის მომენტიდან (სსკ-ის 525-ე მუხლის მე-2 ნაწ.). ე.ი. ამ შემთხვევაში, გარდა ჩუქების შეთანხმების წერილობით დადებისა, საკუთრების უფლება უნდა დარეგისტრირდეს საჯარო რეესტრში.³³

ჩუქებით საკუთრების უფლება რომ წარმოიშვას, დაინტერესებულმა პირმა დასარეგისტრირებლად უნდა მიმართოს საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს ტერიტორიულ სამსახურს, იუსტიციის სახლს, ნოტარიუსს ან სხვა ავტორიზებულ პირს. დაინტერესებული პირი შეიძლება იყოს მჩუქებელი ან დასაჩუქრებული. სარეგისტრაციოდ უნდა იყოს წარდგენილი შემდეგი დოკუმენტები:

- განცხადება, რომელიც უნდა შეავსოს შესაბამის ელექტრონულ პროგრამაში უშუალოდ დოკუმენტების მიმღებმა ოპერატორმა;
- დაინტერესებული პირის პირადობის დამადასტურებელი მოწმობის ასლი;
- სათანადო წესით დამონმებული ჩუქების ხელშეკრულება.

ამასთან, როცა დაინტერესებული პირის ნაცვლად, წარმომადგენელი ახორციელებს სარეგისტრაციო მოქმედებას, დამატებით უნდა წარადგინოს სათანადოდ დამონმებული წარმომადგენლობის დამადასტურებელი დოკუმენტი და წარმომადგენლის პირადობის დამადასტურებელი მოწმობის ასლი. ასევე, არაა გამორიცხული, საჯარო რეესტრის ეროვნულმა სააგენტომ დამატებით მოითხოვოს ნებისმიერი ინფორმაცია, რომელიც მნიშვნელოვანია საკუთრების უფლების რეგისტრაციისთვის.³⁴

მასასადამე, მოძრავი ნივთის ჩუქება, ძირითადად, შეიძლება დაიდოს ზეპირადაც, მაგრამ ჩუქების დაპირების ან უძრავი ნივთის ჩუქება

საჭიროებს შეთანხმების წერილობითი ფორმით დადებას. თუ ეს ფორმა დაცულია, მხოლოდ ამის შემდეგ იწვევს ის იურიდიულ შედეგებს. ცხადია, ჩუქების ხელშეკრულებაც სწორედ ამ დროიდან შედის ძალაში.

IV. ჩუქების ხელშეკრულების საგანი

ჩუქების საგანი შეიძლება იყოს სამოქალაქო ბრუნვაში არსებული ნივთი. თუ საჩუქრად პირს უნდა გადაეცეს ისეთი ნივთები, რომელთა ბრუნვა შეზღუდულია, ამ შემთხვევაში უნდა იყოს გამოყენებული აღნიშნული ნივთის სამართლებრივი რეჟიმისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები. მაგალითად, თუ ასეთი ნივთის შესაძენად აუცილებელია სპეციალური ნებართვა, დასაჩუქრებულსაც უნდა ჰქონდეს იგი.³⁵

ამავე დროს, ჩუქება შეიძლება დაიდოს ცალკეულ უფლებებზეც. თუ ხელშეკრულების საგანია უფლება, ჩვეულებრივ, შესაძლებელია მისი დათმობაც. გასათვალისწინებელია ის, რომ როცა ვალდებულებებში კრედიტორი იცვლება, შეიძლება დადგინდეს კრედიტორის მოთხოვნის უფლების სხვისთვის გადაცემის აკრძალვა. თუ ამ პირობებში მაინც გადაეცა დასაჩუქრებულს მოთხოვნის უფლება ისე, რომ არ არსებობდა მოვალის ნებართვა ამაზე, ასეთი გადაცემა განიხილება ჩუქების ხელშეკრულების ბათილად ცნობის საფუძველად, სსკ-ის 199-ე მუხლის პირველი ნაწილისა და 59-ე მუხლის პირველი ნაწილის მოთხოვნების მიხედვით.³⁶ როცა ჩუქების ობიექტს წარმოადგენს მოთხოვნის უფლება, მოვალე აღნიშნულთან დაკავშირებით უნდა იყოს გაფრთხილებული. ამ ვალდებულების დარღვევის რისკი დასაჩუქრებულზე უნდა გადავიდეს. ამასთან, დაუშვებელია ჩუქების ობიექტი იყოს ზოგიერთი პირადი უფლება, მაგალითად, აღიშენების მიღების უფლება, ავტორობა და სხვა.³⁷

აშშ-ში ჩუქების ხელშეკრულებად ითვლება დონორისათვის ადამიანის ორგანოს უსასყიდლო გადაცემა. მოცემულ შემთხვევაში ჩუქების ობიექტია ადამიანის ორგანო, თუმცა ასეთი ჩუქების ხელშეკრულება სარგებლობს განსაკუ-

³² იხ. *ძლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, თბ., 2010, 226.

³³ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 9 დეკემბრის №ა-1529-1443-2012 გადაწყვეტილება.

³⁴ <<https://napr.gov.ge/p/304>> [07.01.2022].

³⁵ *შენგელია*, სსკ-ის 524-ე მუხლი, ნიგნში: „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი“ (რედ. ჭანტურია ლ.), ნიგნი IV, ტომი I. თბ., 2001, 68.

³⁶ იხ. *ძლიერიშვილი*, ჩუქება და სამისდღეშიო რჩენა, თბილისი, 2018, 95-96.

³⁷ იხ. *შენგელია*, სსკ-ის 524-ე მუხლი, ნიგნში: „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი“ (რედ. ჭანტურია ლ.), ნიგნი IV, ტომი I. თბ., 2001, 69.

თრებული სამართლებრივი რეჟიმით და წესრიგდება სპეციალური ნორმებით.³⁸

V. ჩუქების მხარეთა უფლება-მოვალეობები

მართალია, ჩუქება ცალმხრივი ხელშეკრულებაა, მაგრამ ეს არ გამორიცხავს ამ ხელშეკრულებიდან გამომდინარე მხარეთა უფლება-მოვალეობების არსებობას. მაგალითად, **მჩუქებლის მოვალეობაა, არ დაუმალოს დასაჩუქებულს საჩუქრის ნაკლი ბოროტი განზრახვით.** თავის მხრივ, დასაჩუქებულს ევალება, მჩუქებელს არ მიაყენოს მძიმე შეურაცხყოფა ან არ გამოიჩინოს დიდი უმადურობა მჩუქებლის ან მისი ახლო ნათესავის მიმართ. ეს შეიძლება ჩუქების გაუქმების საფუძველიც გახდეს.³⁹

ამასთან, **ქონება არ შეიძლება გასხვისდეს, თუ ქონების გაჩუქება საარსებო წყაროს უსპობს მას და მის კმაყოფაზე მყოფ პირებს** (სსკ-ის 526-ე მუხლი). ე.ი. გაჩუქება იზღუდება მხოლოდ მაშინ, თუ გამჩუქებელი ამ ქონების დახმარებით შემოსავალს იღებდა და ქონების გასხვისებით გაჩუქების შემდეგ მას აღარ რჩება შემოსავლის სხვა წყარო, რომლითაც ის მისთვის აუცილებელ მოთხოვნილებებს დაიკმაყოფილებს. მხოლოდ ნივთის გაჩუქება თავისთავად არ ნიშნავს იმას, რომ მჩუქებელს საარსებო წყარო მოესპო. თუ ერთადერთი ნივთი გაჩუქდა, რის შემდეგაც, უხეშად რომ ითქვას, მჩუქებელი ქუჩაში რჩება, მას უჩნდება ხელშეკრულების გაუქმების მოთხოვნის უფლება სსკ-ის 530-ე (და არა 526-ე) მუხლის საფუძველზე, რადგან იგი მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდა ქონების გაჩუქების შემდეგ, ხოლო სსკ-ის 526-ე მუხლით მოწესრიგებულია შემთხვევა, როცა გამჩუქებელი რჩება შემოსავლის გარეშე ქონების გაჩუქების შემდეგ. ამასთან, სსკ-ის 530-ე მუხლის თანახმად, ჩუქების გაუქმების მოთხოვნის უფლება აქვს მხოლოდ მჩუქებელს, სსკ-ის 526-ე მუხლის ფარგლებში კი მჩუქებლის კმაყოფაზე მყოფი პირებიც არიან მოთხოვნის უფლებით აღჭურვილნი.⁴⁰

მოქმედი კანონმდებლობით შეიძლება შეიზღუდოს მჩუქებელი თავისი უფლებების განხორციელებაში. ეს, ძირითადად, უკავშირდება თავისი ქონების სამართლებრივ სტატუსს. თუ ჩუქების ხელშეკრულების ობიექტი შედის საერთო (თანაზიარ) საკუთრებაში, მისი გაჩუქება დაიშვება თანამესაკუთრის ნებართვით. ამასთან, კანონით გათვალისწინებულია ჩუქების დაუშვებლობა. საქმე ისაა, რომ ჩუქების აკრძალვის საფუძველია მჩუქებლის ოჯახის მძიმე მატერიალური მდგომარეობა. **დაუშვებელია ჩუქების ხელშეკრულების დადება, თუ მჩუქებელს ან მის კმაყოფაზე მყოფ პირს მოესპობა საარსებო წყარო საკუთარი ქონების გაჩუქებით** (სსკ-ის 526-ე მუხლი), ხოლო უკვე დადებული ხელშეკრულება უნდა იყოს ბათილად აღიარებული.⁴¹

ამასთან, ჩუქების უსასყიდლობა არ გამორიცხავს მჩუქებლის მოვალეობას ნივთის ნაკლთან დაკავშირებით. საქმე ისაა, რომ მოცემული ურთიერთობის ფარგლებში საჩუქარი უნდა იყოს უნაკლო და აუმჯობესებდეს დასაჩუქებულის ქონებრივ მდგომარეობას. თუ დაიდო ამ წესის საწინააღმდეგო გარიგება, ეს იწვევს გამჩუქებლის პასუხისმგებლობას; სახელდობრ, სსკ-ის 527-ე მუხლის თანახმად, თუ მჩუქებელმა ბოროტი განზრახვით დამალა გაჩუქებული ქონების ნაკლი, მას ევალება დასაჩუქებულისთვის ამით მიყენებული ზიანის ანაზღაურება. ჩუქების საგნის ნაკლზე პასუხისმგებლობა და, შესაბამისად, ნივთიდან გამომდინარე მჩუქებლის მოვალეობები ვერ გადავა დასაჩუქებულზე.⁴² ამდენად, ხელშეკრულებით შეიძლება დაწესდეს პასუხისმგებლობის განსხვავებული მასშტაბი. მაგალითად, სსკ-ის 527-ე მუხლის თანახმად, მჩუქებელს დაეკისრება შერბილებული პასუხისმგებლობა ნივთობრივი ნაკლისთვის.⁴³ ანალოგიური ნორმა გვხვდება გსკ-ში იმ განსხვავებით, რომ გსკ-ის 523-ე მუხლის პირველ ნაწილსა და 524-ე მუხლის პირველ ნაწილში გადაწესებულია ნივთობრივი და უფლებრივი ნაკლის დროს პასუხისმგებლობის მომწესრიგებელი ნორმები.

გარდა ამისა, სსკ-ისგან განსხვავებით, გსკ-ში პასუხისმგებლობა ნაკლული ნივთის ჩუქებისთვის უფრო დეტალურადაა მოწესრიგებული. მაგალითად, გსკ-ის 523-ე მუხლის მეორე ნაწილი⁴⁴ შეიცავს დებულებას, რომლითაც როცა

გარდა ამისა, სსკ-ისგან განსხვავებით, გსკ-ში პასუხისმგებლობა ნაკლული ნივთის ჩუქებისთვის უფრო დეტალურადაა მოწესრიგებული. მაგალითად, გსკ-ის 523-ე მუხლის მეორე ნაწილი⁴⁴ შეიცავს დებულებას, რომლითაც როცა

³⁸ Glazier, Organ Donation and the Principles of Gift Law. Clinical Journal of the American Society of Nephrology, Vol. 13, No. 8, 2018, 1283-1284.

³⁹ იხ. ზარანდია, ლაზარაშვილი, ჯანხოთელი, ტიპიური ხელშეკრულებების ნიმუშები, თბ., 2012, 57.

⁴⁰ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 10 ივლისის Nას-257-247-2013 განჩინება.

⁴¹ შენგელია, სსკ-ის 524-ე მუხლი, ნიგნში: „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი“ (რედ. ჯანტურია ლ.), ნიგნი IV, ტომი I. თბ., 2001, 71-72.

⁴² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2005 წლის 18 ნოემბრის Nას-817-1094-05 განჩინება.

⁴³ რუსიაშვილი, ეგნატაშვილი, კაზუსები კანონისმიერ ვალდებულებით სამართალში, თბ., 2016, 12-13.

⁴⁴ BGB § 523.

მჩუქებელი იღებს მოვალეობას ისეთი ნივთის გადაცემის თაობაზე, რომელიც მან ან უნდა შეიძინოს, მაშინ დასაჩუქრებულს აქვს უფლება, მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება უფლებრივი ნაკლის გამო მოვალეობის შეუსრულებლობისთვის, თუ მჩუქებელმა ნაკლის თაობაზე ნივთის შეძენისას იცოდა ან ამის შესახებ არ ჰქონდა ინფორმაცია თავისი უხეში გაუფრთხილებლობით. ამიტომ მოცემულ შემთხვევაში გამოიყენება უფლებრივი ნაკლის გამო გამყიდველის პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებული ნორმები (გსკ-ის 433-ე მუხლის პირველი ნაწილი, 435-ე, 436-ე, 444-ე, 452-ე, 453-ე მუხლები). გსკ-ის 524-ე მუხლის მეორე ნაწილის⁴⁵ მიხედვით, როდესაც მჩუქებელი იკისრებს მოვალეობას ისეთი გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთის გადაცემის შესახებ, რომელიც ჯერ მას არ შეუძენია, მაშინ დასაჩუქრებულს აქვს უფლება, მოითხოვოს ნაკლული ნივთის ჩანაცვლება უნაკლოთი, თუ გადაცემულ ნივთს ნაკლი ჰქონდა და მჩუქებელმა იცოდა ამ ნაკლის თაობაზე, ან მას არ ჰქონდა ინფორმაცია ნაკლთან დაკავშირებით საკუთარი უხეში გაუფრთხილებლობის გამო; ამასთან, თუ მჩუქებელი ნაკლს დამალავს ბოროტი განზრახვით, მაშინ დასაჩუქრებულს უჩნდება უფლება, ნაცვლად უნაკლო ნივთისა, მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის. ამ მოთხოვნის უფლებებზე ვრცელდება გაყიდული ნივთის ნაკლისათვის გარანტიის თაობაზე ნორმები.

მჩუქებლის პასუხისმგებლობა გათვალისწინებულია გსკ-ის 521-524-ე მუხლებში სპეციალური დებულებების სახით. მჩუქებელი პასუხისმგებელია მხოლოდ განზრახვისა და უხეში გაუფრთხილებლობისას.⁴⁶ შესაბამისად, მარტივი გაუფრთხილებლობისას ამ ნორმებით პასუხისმგებლობა არ წარმოიშობა.

კვებულის შემთხვევაში მჩუქებელს არ ეკისრება პასუხისმგებლობა იმ დაფარული ნაკლისთვის, რომელიც ქონებას ჰქონდა. აქ მოიაზრება შემთხვევა, როცა მჩუქებელმა არ იცის ამ ნაკლის შესახებ. ამასთან, კანონმდებელი ადგენს, რომ მჩუქებელმა უნდა აუნაზღაუროს დასაჩუქრებულს იმ ნაკლით გამოწვეული ზიანი, რომელიც ხელყოფს მის ფიზიკურ ხელშეუხებლობას, თუ მან იცოდა ამ ნაკლის თაობაზე და არ გაუმ-

ხილა ის ჩუქების მომენტში.⁴⁷ შესაბამისად, მოცემულ შემთხვევაში მჩუქებელი არაკეთილსინდისიერი გამოდის, რის გამოც ნაკლით მიყენებული ზიანისთვის პასუხისმგებლობაც დაეკისრება.

VI. ჩუქების გაუქმების საფუძვლები და იურიდიული შედეგები

1. ჩუქების გაუქმების საფუძვლები

ჩუქება, როგორც სახელშეკრულებო ვალდებულების საფუძველი, დასაჩუქრებულს გარკვეულწილად აკისრებს მოვალეობას, რომელიც სსკ-ის 529-ე მუხლში განიხილება ზნეობრივ-სამართლებრივ მოვალეობად (და არა კონკრეტულ პირობად). ესაა მჩუქებლის მიმართ მძიმე შეურაცხყოფის მიყენებისა და დიდი უმადურობის გამოჩენისგან თავის შეკავების მოვალეობა.⁴⁸ საქმე ისაა, რომ ზნეობრივ-სამართლებრივი მოვალეობა, გარდა მისი საზოგადო ხასიათისა, მოცემულ შემთხვევაში ნაჩუქრობის სუბსტანციის იმანენტური ნიშან-თვისებაცაა. შესაბამისად, მჩუქებელი არ კარგავს მომავალში კანონისმიერი საფუძვლების არსებობისას ნივთის გამოთხოვის შესაძლებლობას, თუნდაც ნივთი დასაჩუქრებულის საკუთრებაში ჰქონდეს გადაცემული, ვინაიდან ზნეობრივად სავალდებულო მოქმედების შესრულება არ უნდა ჩაითვალოს თავისუფლების შეზღუდვად. ამდენად, საკუთრება, როგორც სიკეთე, არაა იმაზე მეტი ფასეულობა, ვიდრე ზნეობრივი ქცევა, როგორც ღირებულება. ჩუქების გაუქმების გზით სამართალი ასრულებს ზნეობრივი ფასეულობების მხარდაჭერისა და დაცვის ფუნქციას.⁴⁹

ამდენად, ჩუქების გაუქმების მომწესრიგებელი ნორმის (სსკ-ის 529-ე მუხლის) მიზანია, მჩუქებლის ინტერესები უზრუნველყოს დასაჩუქრებულისთვის ზნეობრივი ფასეულობების დაცვის მოვალეობის დაკისრების გზით, რათა თავიდან იქნეს აცილებული დასაჩუქრებულის მიერ მჩუქებლის ან მისი ახლო ნათესავის მიმართ დიდი უმადურობის გამოჩენა ან მძიმე შეურაცხყოფა.

⁴⁵ BGB § 524.

⁴⁶ Huber, Examens – Repetitorium, Besonderes Schuldrecht/1, Vertragliche Schuldverhältnisse, 2. Aufl., Heidelberg, 2008, 147.

⁴⁷ Civil Code of Quebec, § 1828.

⁴⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2021 წლის 14 ივლისის №ას-582-2021 გადაწყვეტილება

⁴⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 1 აპრილის №2/155 გადაწყვეტილება საქმეზე - საქართველოს მოქალაქე აკაკი საღირაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.

მაშასადამე, ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების კანონისმიერი საფუძვლებია **დასაჩუქრებულის მიერ მჩუქებლისთვის ან მისი ახლო ნათესავისთვის მძიმე შეურაცხყოფის მიყენება ან მის მიმართ დიდი უმადურობის გამოჩენა** (სსკ-ის 529-ე მუხლის პირველი ნაწილი). შესაბამისად, ეს ორი დამოუკიდებელი გარემოება ხელშეკრულების გაუქმების ალტერნატიულ წინაპირობებადაა წარმოდგენილი.⁵⁰ თუმცა, როგორც სასამართლო პრაქტიკა ადასტურებს, ეს არ გამოორიცხავს ცალკეულ შემთხვევებში ორივე გარემოების ერთდროულად არსებობას. ამასთან, ნორმიდან ცხადი ხდება, რომ დასაჩუქრებული წინაპირობებიდან ერთ-ერთის არსებობა უკვე ქმნის ჩუქების გაუქმების საკმარის სამართლებრივ საფუძველს.

გსკ-ის 530-ე მუხლის⁵¹ თანახმად, ჩუქება შეიძლება გაუქმდეს, თუ დასაჩუქრებული მჩუქებლის ან მისი ახლო ნათესავის მიმართ მძიმე გადაცდომის ჩადენით იჩენს დიდ უმადურობას. სსკ-ისგან განსხვავებით, გერმანიის სამოქალაქო სჯულდებით ჩუქების გაუქმებისთვის აუცილებელია დასაჩუქრებულის მიმართ, ერთი მხრივ, მძიმე გადაცდომის ჩადენა, მეორე მხრივ კი, ასეთ ქმედებას მიზეზობრივად მოჰყვეს დიდი უმადურობა.

საქართველოში კანონით არაა განსაზღვრული, რა მოიაზრება უმადურობაში, ან ვინაა მჩუქებლის ახლო ნათესავი. საქართველოში სასამართლო პრაქტიკით აღიარებულია, რომ დასაჩუქრებულის უმადურობად მიიჩნევა:

ა) არამართლზომიერი მოქმედება, რომელიც მიმართულია მჩუქებლის, მისი ოჯახის წევრის, ან აღმავალი და დაღმავალი ნათესავის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, პატივის, ღირსების, თავისუფლების ან საქმიანი რეპუტაციის წინააღმდეგ;

ბ) განზრახი მოქმედებით მჩუქებლისთვის მნიშვნელოვანი ქონებრივი ზიანის მიყენება;

გ) მჩუქებლის რჩენის კანონით განსაზღვრულ მოვალეობაზე უარის თქმა და სხვა.⁵²

ჩუქება არის „პირადი ხასიათის“ ხელშეკრულება. ამ ნიშანზე დაყრდნობით იურიდიულ ლიტერატურაში გამოითქვა მოსაზრება, რომ გან-

საკუთრებულ უმადურობად შეიძლება ჩაითვალოს მჩუქებლის მიერ ისეთი ქმედების განხორციელება, რომელიც მხარეთა შორის, სოციალურ-მორალური თვალსაზრისით თუ კეთილსინდისიერების პრინციპის გათვალისწინებით, მიუღებელი და ნაკლებად მოსალოდნელია.⁵³

სსკ-გან განსხვავებით, გსკ-ში ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების დაუშვებლობის დამატებითი საფუძველია მჩუქებლის მხრიდან დასაჩუქრებულის მიერ ჩადენილი ქმედების პატიება, რომელიც გარიგების სახე კი არაა, არამედ რეალაქტია.⁵⁴ ამდენად, პატიებით ცხადი ხდება, რომ მჩუქებლისთვის არაა დასაჩუქრებულის ქმედება ზიანის მომტანი, რის გამოც პატიობს მას.⁵⁵

საქართველოს სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, **დიდი უმადურობა და მძიმე შეურაცხყოფა შეფასებითი კატეგორიებია**. მათი შეფასებისას გასათვალისწინებელია (ა) **მჩუქებლის მიერ ამ გარემოებების შეფასება (ე.წ. „სუბიექტური თვალსაზიერება“)**, ისე (ბ) **მოსამართლის მიერ იმის შეფასება, როგორ აღიქვამდა ამ გარემოებებს იმავე პირობებში მყოფი სხვა ადამიანი**.⁵⁶

კვებეკის სამოქალაქო კოდექსი ჩუქების გაუქმების საფუძვლად განიხილავს უმადურობას და მის განმსაზღვრელ გარკვეულ კრიტერიუმებს გვთავაზობს. სახელდობრ, მოცემულ შემთხვევაში მთავარია დასაჩუქრებულმა ჩაიღინოს მნიშვნელოვანი გაკიცხვის ღირსი საქციელი, ჩუქების ბუნების, მხარეთა შესაძლებლობებისა და ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით.⁵⁷

იტალიის სამოქალაქო კოდექსის 801-ე მუხლი მჩუქებელს ანიჭებს უმადურობის გამო ჩუქების გაუქმების მოთხოვნის უფლებას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა დასაჩუქრებულმა ჩაიღინა 463-ე მუხლის პირველი, მეორე და მესამე ნაწილებით გათვალისწინებული ქმედებებიდან ერთ-ერთი, ან მიაყენა მძიმე თუ განზრახ სერიოზული დაზიანება დასაჩუქრებულს. იტალიაში 463-ე მუხლის პირველი ნაწილით მემკვიდრეობა გამოირიცხება, თუ დადგინდა უღირსი მემკვიდრეობა, კერძოდ, როცა ამ პირმა საკუ-

⁵⁰ ჩაჩავა, მოთხოვნებისა და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია, თბ., 2010, 83.

⁵¹ BGB § 530.

⁵² ძლიერიშვილი, ჩუქება და სამისდღეშო რჩენა (თეორია და პრაქტიკა), თბ., 2018, 348-349.

⁵³ ჩაჩავა, მოთხოვნებისა და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია, თბ., 2010, 84.

⁵⁴ Bönninghaus, Schuldrecht Besonderer Teil I: Kauf-, Werk-, Reisevertrag und Schenkung, 2. Aufl., Heidelberg, 2012, Rn. 471.

⁵⁵ Schellhammer, Schuldrecht nach Anspruchsgrundlagen samt BGB Allgemeiner Teil, 8. Auflage, Heidelberg, 2011, Rn. 166.

⁵⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 24 თებერვლის Nას-1235-1176-2014 განჩინება.

⁵⁷ Civil Code of Quebec, § 1836.

თარი ნებით მოკლა ან სცადა იმ პირის სიცოცხლის მოსპობა, ვის მემკვიდრეობასაც ეხება საქმე, ან მისი მეუღლის აღმავალი და დაღმავალი შტოს ნათესავი იმ პირობით, რომ არ დადგებოდა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა.⁵⁸ მოცემულ შემთხვევაში უნდა მოიაზრებოდეს დასაჩუქრებულისგან შეგნებული და ნებელობითი შეურაცხყოფა, რაც უმადურობის გამოვლენის ფორმაა. იტალიაში ჩუქების გაუქმების საკმარისი საფუძველი ვერ იქნება უეცარი გაბრაზება ან მკაცრი კრიტიკა. უმადურობად და ამორალურ ქმედებად განიხილება ისეთი შეურაცხყოფა, რომელიც ზნეობრივი თვალსაზრისით იწვევს მჩუქებლის პატივისა და ღირსების შელახვას.⁵⁹

შვეიცარიის სამოქალაქო კოდექსის 249-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, ე.წ. „ხელიდან ხელში“ ჩუქებისა და ჩუქების დაპირების დროს გამჩუქებელს შეუძლია ჩუქების გაუქმება და ნაჩუქარის დაბრუნება, თუ დასაჩუქრებული გამდიდრებულია და მან ჩაიდინა გამჩუქებლის ან მისი ახლობლის მიმართ მძიმე დანაშაული. ამავე მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, ნაჩუქარი შეიძლება დაბრუნდეს, თუ დასაჩუქრებულმა უხეშად ხელყო გამჩუქებლის ან მისი ნათესავის მიმართ მისთვის დაკისრებული საოჯახო-სამართლებრივი მოვალეობები.⁶⁰ შესაბამისად, აქ კანონმდებელი ჩუქების გამოთხოვას უკავშირებს მძიმე დანაშაულის ჩადენას, ან უშუალოდ საოჯახო მოვალეობების უხეშ დარღვევას.

საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსით გაჩუქებულის დაბრუნება შეიძლება უმადურობის გამო მხოლოდ შემდეგ შემთხვევებში: 1. თუ დასაჩუქრებულმა სცადა მჩუქებლის სიცოცხლის მოსპობა; 2. თუ დასაჩუქრებულს ედებოდა ბრალი მჩუქებლის მიმართ სისასტიკეში, სერიოზულ დანაშაულებში ან მძიმე შეურაცხყოფაში; 3. როდესაც დასაჩუქრებული უარს ამბობს მჩუქებლის დახმარება-მოვლაზე. ამასთან, კანონით დაუშვებელია პირობების შეუსრულებლობის ან უბრალოდ უმადურობის მიზეზით ნაჩუქარის დაბრუნება.⁶¹ შესაბამისად, საფრანგეთში უმადურობა მაშინ განიხილება გაჩუქებული სიკეთის დაბრუნების საფუძველად, როცა დასაჩუქრებულის ქმედება შეიცავს მძიმე დარღვევების ნიშნებს.

ესპანეთმაც გაიზიარა ჩუქების გაუქმების სრულად დასახელების პრინციპი. ესპანეთის

სამოქალაქო კოდექსის 648-ე მუხლის მიხედვით, ჩუქების გაუქმების უფლება წარმოიშობა შემდეგი საფუძვლების არსებობისას: 1. თუ დასაჩუქრებული ჩაიდენს დანაშაულს მჩუქებლის პიროვნების, მისი პატივის ან საკუთრების წინააღმდეგ; 2. თუ სიკეთის მიმღები (დასაჩუქრებული) მჩუქებელს მიაწერს სისხლის სამართლით გათვალისწინებული რომელიმე დანაშაულის ჩადენას, რაც იწვევს ოფიციალურად სამართალწარმოების დაწყებას ან საჯარო ბრალდების წარდგენას, მაშინაც კი, როდესაც მან უნდა წარმოადგინოს ამის მტკიცებულება; გარდა იმ შემთხვევისა, როცა სისხლის სამართლით დადგენილი დანაშაული ჩადენილია უშუალოდ ჩამდენის, მისი მეუღლის ან ბავშვების მიმართ, რომლებიც მისი მეთვალყურეობის ქვეშ არის მოქცეული; 3. თუ ის უმიზეზოდ (უსაფუძვლოდ) უარს იტყვის დახმარებაზე.⁶²

ამდენად, საფრანგეთისა და ესპანეთის სამოქალაქო კოდექსები ჩუქების გაუქმების ამომწურავ ჩამონათვალს ითვალისწინებს. თუმცა, საფრანგეთისგან განსხვავებით, ესპანეთი უფრო აკონკრეტებს ჩუქების გაუქმების საფუძვლებს. ამასთან, შვეიცარიის მოწესრიგების მსგავსად, საოჯახო-სამართლებრივი მოვალეობების უხეშად ხელყოფა უნდა განიხილებოდეს ჩუქების გაუქმების საფუძველად. საქართველომ ჩუქების გაუქმების საფუძვლები სრულად არ ჩამოთვალა და ამ დუმილით ფაქტობრივად დიდი უმადურობისა თუ მძიმე შეურაცხყოფის დადგენა სასამართლო პრაქტიკას მიაწოდ.

2. ჩუქების გაუქმებისას სათანადო მოსარჩელე

ჩუქების გაუქმების დროს უმნიშვნელოვანესია, დადგინდეს, ვის აქვს ჩუქების გაუქმების მოთხოვნის უფლება. ეს, გარდა მატერიალურ-სამართლებრივი დატვირთვისა, პროცესუალური თვალსაზრისითაც მნიშვნელოვანია, რადგან უკავშირდება სათანადო მხარის ინსტიტუტს.

დასაწყისშივე უნდა აღინიშნოს, რომ მატერიალური სამართლის ნორმებით შეიძლება განისაზღვროს, არის თუ არა სათანადო მოსარჩელე სარჩელის აღმძვრელი. როგორც სასამართლო პრაქტიკა ადასტურებს, **ჩუქების გაუქმებაზე უფლებამოსილია მხოლოდ მჩუქებელი**. სახელდობრ, ნაჩუქარი სიკეთის გამოთხოვის უფლე-

⁵⁸ Civil Code of Italian, § 801.

⁵⁹ Hyland, Gifts: A study in comparative Law, New York, 2009, 521-522.

⁶⁰ Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code, 30.03.1911 (Status as of 1 January 2022), § 249.

⁶¹ Art. 955, 956 of French Civil Code.

⁶² Civil Code of Spain, § 648.

ბა არაა დამოუკიდებელი აღმჭურველი უფლება და მისი გადაცემა დაუშვებელია, მათ შორის მე-მკვიდრეობით, მისი პერსონალური ხასიათის გამო. ამდენად, ჩუქების გაუქმება მხოლოდ დაზარალებული მჩუქებლის უფლებაა. თუმცა უკვე გაცხადებული გამოთხოვიდან გამომდინარე უფლება არ ატარებს პერსონალურ ხასიათს და, შესაბამისად, შეიძლება გადავიდეს მჩუქებლის მემკვიდრეებზეც.⁶³

თუ საქმეზე დადგინდა, რომ მოსარჩელე, რომელიც მჩუქებელი იყო, გარდაიცვალა და მას ჰქონდა ჩუქების გაუქმების უფლება მჩუქებლის მიძიმე მდგომარეობაში აღმოჩენის გამო, მოთხოვნის საფუძველი იქნება სსკ-ის 530-ე მუხლის პირველი ნაწილი (თუ ჩუქების გაუქმების შემდეგ მჩუქებელი მიძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა და არ შეუძლია საკუთარი თავის ან მის კმაყოფაზე მყოფი პირების რჩენა, მას შეუძლია, დასაჩუქრებულს მოსთხოვოს გაჩუქებული ნივთი მაშინ, როცა ეს სიკეთე რეალურად არსებობს და დაბრუნება დასაჩუქრებულს არ ჩააყენებს მიძიმე მდგომარეობაში). ამასთან, სსკ-ის 1328-ე მუხლის პირველი ნაწილი ანებს, რომ სამკვიდრო მოიცავს მამკვიდრებლის ქონებრივ უფლება-მოვალეობებს, რომლებიც მას გარდაცვალების მომენტისთვის ჰქონდა. თუმცა სამკვიდროში არ მოიაზრება ისეთი ქონებრივი უფლება-მოვალეობები, რომლებსაც პირადი ხასიათი აქვთ და მხოლოდ მამკვიდრებელს ეკუთვნის, ასევე, კანონისმიერი ან სახელშეკრულებო უფლება-მოვალეობები, რომლებიც მხოლოდ კრედიტორისა და მოვალის სიცოცხლეში მოქმედებს და წყდება მათი გარდაცვალებით (სსკ-ის 1330-ე მუხლი). ამიტომ ჩუქების გაუქმების მოთხოვნის უფლება თუ ეფუძნება მჩუქებლის მიძიმე მდგომარეობაში აღმოჩენას, ის პირად უფლებად მიიჩნევა და მის გამოყენებაზე უფლებამოსილია მხოლოდ მჩუქებელი. შესაბამისად, ამ ნორმით ჩუქების გაუქმება ემსახურება მჩუქებლის მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებას, რათა მან შეძლოს საკუთარი თავის ან მის კმაყოფაზე მყოფი პირების რჩენა, მჩუქებლის გარდაცვალებისას ეს მიზანი ვერ მიიღწევა. ამდენად, ამ შემთხვევაში მატერიალური სამართალი არ უშვებს უფლებამონაცვლებას, შესაბამისად, საპროცესო უფლებაუნარიანობაც დაუშვებლად განიხილება (სსკ-ის 530-ე და 1330-ე მუხლები).

თუმცა თუ სარჩელის აღძვრის შემდეგ გარდაიცვლება მჩუქებელი და სსკ-ის 529-ე მუხლის ფარგლებში წარმოევა ჩუქების გაუქმების მოთხოვნის უფლება, ამ დროს სამკვიდრო აქტივში შევა ჩუქების გაუქმების ქონებრივი უფლებაც. თუ დადასტურდა სარჩელში აღნიშნული ფაქტობრივი გარემოებები, მაშინ მიიღწევა ის იურიდიული შედეგი, რაც გარდაცვლილ მჩუქებელს სარჩელის აღძვრით უნდოდა. შესაბამისად, ამ შემთხვევაში სასამართლოც საპროცესო უფლებამონაცვლეობას დასაშვებად განიხილავს (სსკ-ის 1328-ე და 1424-ე მუხლები, 1421-ე მუხლის პირველი ნაწილი და 1433-ე მუხლი).⁶⁴

ასევე, აქტუალურია **ნიშნობისას ნაჩუქარი ქონების დაბრუნების შემთხვევაში სათანადო მხარის განსაზღვრის საკითხი**, სახელდობრ, საინტერესოა, ვის აქვს სიკეთის დაბრუნების მოთხოვნის უფლება – ნიშნობის მხარეებს თუ მჩუქებელსაც. ამ მიზნით აუცილებელია სსკ-ის 1109-ე მუხლის მე-3 ნაწილისა და 529-ე მუხლის გამოიყენება. სსკ-ის 1109-ე მუხლის მესამე ნაწილის მიხედვით, **ნიშნობის საჩუქრის გამოთხოვაზე უფლებამოსილი არიან მხოლოდ ნიშნობის მხარეები და არა მჩუქებელი**, რომელმაც ნებაყოფლობით გადასცა საკუთრებაში ნივთი ნიშნობის მხარეებს. მჩუქებელს შეიძლება ნაჩუქარ ნივთზე მოთხოვნის უფლება გაუჩნდეს მხოლოდ სსკ-ის 529-ე მუხლით დადგენილი წინაპირობების არსებობისას.⁶⁵

3. მტკიცების ტვირთი

ჩუქების გაუქმებასთან დაკავშირებით მოსარჩელეს ეკისრება მტკიცების ტვირთი, კერძოდ, სსკ-ის 529-530-ე მუხლებით განსაზღვრული ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების წინაპირობების არსებობა. შესაბამისად, **მოსარჩელემ უნდა უზრუნველყოს მისი წილი მტკიცების ტვირთის რეალიზება და სასამართლოს წარუდგინოს იმ გარემოებების დამადასტურებელი სათანადო მტკიცებულებები**, რაც ჩუქების ხელშეკრულების გაფორმების შემდგომ, დასაჩუქრებულის მხრიდან მჩუქებლის მიმართ გამოხატულ მიძიმე შეურაცხყოფად ან დიდ უმადურობად შეფასდებოდა. მაგალითად, ერთ-ერთ საქმეზე დავა იყო დაძმას შორის. დაიკითხნენ მოწმეები, რომლებიც არ ყოფილან ამ დავის მონაწილეები და მოპასუხის მიერ მოსარჩელისთვის

⁶³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 9 სექტემბრის №ას-1050-2019 გადაწყვეტილება.

⁶⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 9 სექტემბრის №ას-1050-2019 გადაწყვეტილება.

⁶⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 14 ივნისის №ას-297-280-2010 განჩინება.

შეურაცხყოფის მიყენების თვითმხილველები, მათ მხოლოდ გადმოცემით იცოდნენ შეურაცხყოფის შესახებ. ამასთან, დადგენილია, რომ მოსარჩელის მიმართ გამოცემულია შემაკავებელი ორდერი მოპასუხის მიმართ განხორციელებული ძალადობის ფაქტზე, რაც კიდევ უფრო ასუსტებს მოსარჩელის მოთხოვნის საფუძვლიანობას. ამ შემთხვევაში ასეთი მოწმეების ჩვენებები არაა მოსარჩელის მიმართ დიდი უმადურობის გამოჩენის ან მძიმე შეურაცხყოფის მიყენების დასადასტურებლად საკმარისი მტკიცებულება. არ დასტურდება ისიც, რომ მჩუქებელი ჩუქების ხელშეკრულების გაფორმების შემდგომ მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა, რის გამოც მას აღარ შეუძლია საკუთარი თავის ან მის კმაყოფაზე მყოფი პირების რჩენა.⁶⁶

სპეციფიკურია ძალადობის დროს ჩუქების გაუქმების საფუძვლების არსებობის მტკიცების ტვირთი. საქმე ისაა, რომ ამ შემთხვევაში **მჩუქებელმა უნდა ამტკიცოს, რომ დასაჩუქრებულმა მძიმე** შეურაცხყოფა მიაყენა მას ან/და დიდი უმადურობა გამოიჩინა მის მიმართ. მაგალითად, ერთ-ერთ საქმეზე დაკითხული ორი მოწმის ჩვენებებიდან დადგინდა, რომ ჩუქების ხელშეკრულების დადების შემდეგ მოძალადემ დაიწყო დედაზე ძალადობა, საჭმელს არ აჭმევდა და მზრუნველობას არ იჩენდა. ასევე, საქმის მასალებში იძებნებოდა შემაკავებელი ორდერიც. ამ მტკიცებულებების გამოკვლევამ შექმნა დასაბუთებული ვარაუდი, რომ დასაჩუქრებული ნამდვილად იჩენდა მჩუქებლის (დედის) მიმართ დიდ უმადურობასა და აყენებდა მძიმე შეურაცხყოფას. როცა საქმე ეხება ძალადობას, მოძალადის ხასიათის გათვალისწინებით, საქმეში იშვიათია ძალადობის ფაქტის ამსახველი პირდაპირი მტკიცებულების არსებობა, ვინაიდან მოძალადე ყოველთვის ცდილობს, მსხვერპლზე მალულად იძალადოს, მისი მარტო ყოფნით ისარგებლოს და სწორედ ამ დროს გაუსწორდეს. შესაბამისად, მჩუქებელმა წარმატებით დაძლია მისთვის დაკისრებული მტკიცების ტვირთი. ამიტომ სასამართლომ განმარტა, რომ დასაჩუქრებულის ქმედება გამჩუქებლის მიმართ არის თუ არა უმადურობა ან შეურაცხმყოფელი, ეს უნდა დადგინდეს როგორც მხარეთა ურთიერთდამოკიდებულების, შეხედულებების,

ისე უშუალოდ ქმედების შეფასებისა და კონკრეტულ საზოგადოებაში აღიარებული წეს-ჩვეულებებისა და დამკვიდრებული მოსაზრებების მიხედვით. მართალია, საყურადღებოა თავად მხარის სუბიექტური დამოკიდებულება ქმედების მიმართ, თუმცა გადამწყვეტია უშუალოდ ქმედების შეფასება, რადგან, სსკ-ის 529-ე მუხლის მიხედვით, **ჩუქების გაუქმების საფუძველია დასაჩუქრებულის არა ნებისმიერი გასაკიცხი ქმედება, არამედ მხოლოდ მძიმე შეურაცხყოფა და დიდი უმადურობა.**⁶⁷ **რამდენად არის ჩუქების გაუქმება დასახული მიზნის პროპორციული, ეს უნდა შეფასდეს არა მჩუქებლის სუბიექტური დამოკიდებულების გათვალისწინებით, არამედ ჩუქების შემდგომ განვითარებული მოვლენების გონივრული განსჯის გზით.** ამ შემთხვევაში სასამართლო ისევე, როგორც მჩუქებელი დაასკვნის, რომ დასაჩუქრებულის ქმედება საზოგადოებაში დამკვიდრებულ მორალურ სტანდარტებს ეწინააღმდეგებოდა.⁶⁸

როგორც გსკ-ის 534-ე მუხლშია ასახული, ჩუქება, რომელიც შეესაბამება ზნეობრივ მოვალეობას, ან გაკეთდა ზრდილობისათვის, არ შეიძლება იყოს გამოთხოვილი და გაუქმებული.

ამასთან, ჩუქების გაუქმების უფლების გამოყენება შეზღუდულია გარკვეული ვადით. საქმე ისაა, რომ მჩუქებელს შეუძლია გამოიყენოს ჩუქების გაუქმების უფლება ერთი წლის განმავლობაში მას შემდეგ, რაც შეიტყობს იმ გარემოების შესახებ, რომელიც მას ჩუქების გაუქმების უფლებას აძლევდა (სსკ-ის 529-ე მუხლის III ნაწილი). ამ შემთხვევაში ხანდაზმულობის ერთწლიანი ვადა აითვლება იმ დღის მომდევნო დღიდან, როდესაც მჩუქებელი შეიტყობს ჩუქების გაუქმების უფლების მიმნიჭებელი გარემოების შესახებ.⁶⁹ ანალოგიურად აწესრიგებს შვეიცარიის სამოქალაქო კოდექსი ამ საკითხს, თუმცა, ამავე დროს, ადგენს ამ ვადის გასვლამდე მჩუქებლის გარდაცვალების იურიდიულ შედეგებს. საქმე ისაა, რომ რომ როცა ამ ერთწლიანი ვადის გასვლამდე გარდაიცვლება მჩუქებელი, მაშინ დარჩენილ დროში სარჩელის წარდგენის უფლება გადადის მის მემკვიდრეებზე. ამასთან, მჩუქებლის მემკვიდრეები ხდებიან უფლებამოსილი, გააუქმონ ჩუქება, თუ დასაჩუქრებული გა-

⁶⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2021 წლის 17 ივნისის №ას-1174-2019 გადაწყვეტილება.

⁶⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 24 თებერვლის №ას-1235-1176-2014 გადაწყვეტილება; თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო

საქმეთა პალატის 2018 წლის 20 ივნისის №2პ/2490-17 განჩინება.

⁶⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 5 აპრილის განჩინება საქმეზე №ას-1183-2018 გადაწყვეტილება.

⁶⁹ ძლიერიშვილი, ჩუქება და სამისდღეშიო რჩენა (თეორია და პრაქტიკა), თბ., 2018, 388.

ნზრახ და მართლსაწინააღმდეგოდ მოკლავს გამჩუქებელს ან ხელს შეუშლის გაუქმების უფლების განხორციელებას.⁷⁰

მჩუქებელმა შეიძლება თვითონ განსაზღვროს, დასაჩუქრებულის რომელ ქმედებას ჩათვლის ჩუქების გაუქმების მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადის ათვლისთვის შესაბამის მომენტი. თუ მჩუქებელმა იცოდა ქმედების ხასიათის გამო უმადურობის ფაქტის შესახებ, **ხანდაზმულობის** ვადა აითვლება დასაჩუქრებულის მიერ ქმედების განხორციელების მომენტიდან. თუმცა სასამართლომ უნდა შეაფასოს, რამდენად შეიძლება ესა თუ ის ფაქტი განიხილებოდეს ისეთ შეურაცხყოფად ან უმადურობად, რომ ჩუქების გაუქმების საკმარისი საფუძველი იყოს.⁷¹

4. ჩუქების გაუქმების იურიდიული შედეგები

გსკ-ის 531-ე მუხლის მეორე ნაწილის მიხედვით, ჩუქების გაუქმებისას საჩუქრის დაბრუნება შეიძლება უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმების მიხედვით. მართალია, სსკ-ის 529-ე მუხლის შემადგენლობა არ შეიცავს ჩუქების გაუქმებისას ნაჩუქარის დასაბრუნებლად უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმების გამოყენებაზე მითითებას, მაგრამ საქართველოს სასამართლო პრაქტიკა ადასტურებს, რომ ამ პირობებში გაჩუქებული ქონება ბრუნდება უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმების დახმარებით.⁷² კვებეკის სამოქალაქო კოდექსის 1838-ე მუხლიც⁷³ ადგენს, რომ ჩუქების გაუქმებისას დასაჩუქრებულმა უნდა დაუბრუნოს გამჩუქებელს მიღებული სიკეთე შესრულებულის უკან დაბრუნების წესების შესაბამისად.

მოცემულ შემთხვევაში საქმე ეხება *condictio ob causam finitam*-ს, რადგან, მართალია, ხელშეკრულების შესრულებისას სიკეთის გადაცემის სამართლებრივი საფუძველი არსებობს, მაგრამ მოგვიანებით ვალდებულება წყდება. შესაბამისად, თუ ამ პირობებში შემძენმა სიკეთე მიიღო, ის უსაფუძვლოდ გამდიდრებულად ჩაითვლება, ვინაიდან როცა მოგვიანებით ქრება გადაცემის სამართლებრივი საფუძველი, მხარეს უჩნდება

condictio ob causam finitam-ზე დაყრდნობით გადაცემულის დაბრუნების მოთხოვნის უფლება. ამ პირობებში გაჩუქებული ქონება ისევ გამჩუქებლის საკუთრებად უნდა აღირიცხოს.⁷⁴

რაც შეეხება გაჩუქებული ქონების გამოთხოვას, ამის განხორციელების უფლება აქვს მჩუქებელს. ამასთან, ნაჩუქარის დაბრუნებისას დასაჩუქრებულს არ შეუძლია მჩუქებლისგან იმ ზიანის ანაზღაურება მოითხოვოს, რომელიც მას ნაჩუქარის უკან დაბრუნების გამო მიადგა. თუმცა დასაჩუქრებულს წარმოეშობა ნაჩუქარის გაუმჯობესებისთვის გაწეული ხარჯების ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება.⁷⁵

ამასთან, სსკ-ის 530-ე მუხლის თანხმად, ჩუქების შემდეგ მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩენილ მჩუქებელს შეუძლია დასაჩუქრებულისგან გაჩუქებული ნივთის გამოთხოვა, თუ კუმულაციურად დაკმაყოფილებულია შემდეგი წინაპირობები:

- ა. გაჩუქებული ნივთი რეალურად არსებობს;
- ბ. გაჩუქებულის დაბრუნება დასაჩუქრებულს არ აყენებს მძიმე მდგომარეობაში;
- გ. გაჩუქების შემდეგ მჩუქებელი მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა მისი განზრახვის ან უხეში გაუფრთხილებლობის გარეშე.

საილუსტრაციოდ საინტერესოა ერთ-ერთი საქმის ფაქტობრივი გარემოებები:

გიორგი იყო ხანდაზმული და შვილიშვილთან ერთად ცხოვრობდა ორსართულიან სახლში. 2012 წლის 10 ოქტომბერს გიორგიმ ისესხა ფიზიკური პირისგან 4 000 აშშ დოლარი და სესხის დაბრუნების უზრუნველსაყოფად იპოთეკით დატვირთა მის სახელზე რიცხული ორსართულიანი საცხოვრებელი სახლი. გიორგიმ 2012 წლის 1 ნოემბერს თავისი ერთადერთი სახლი კანონით დადგენილი წესით აჩუქა დიანას (შვილიშვილს). დიანას უფლება ნაჩუქარ ნივთზე დარეგისტრირდა საჯარო რეესტრში. თუმცა 2014 წლის 10 იანვარს დიანა გათხოვდა და ქ. თბილისიდან საცხოვრებლად გადავიდა ქ. ხაშურში. ამის გამო დიანა უკვე აღარ ზრუნავდა ბაბუაზე. ბაბუა აღნიშნავდა, რომ დიანა გათხოვების შემდეგ გამოხატავდა ზიზღს, თავს არიდებდა მასთან შეხვედრას. არადა გიორგის შერყეუ-

⁷⁰ Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code, 30.03.1911 (Status as of 1 January 2022), § 251.

⁷¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 5 ნოემბრის №ას-62-59-2012 განჩინება.

⁷² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 27 ნოემბრის №ას-1333-2019 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016

წლის 18 მარტის №ას-1011-954-2015 გადაწყვეტილება.

⁷³ Civil Code of Quebec, § 1838.

⁷⁴ Wieling, Bereicherungsrecht, Vierte Auflage, Berlin Heidelberg, 2007, 28; იხ. ბიჭია, კაზუსები სამოქალაქო სამართალში, დამხმარე სახელმძღვანელო, თბ., 2022, 261-262.

⁷⁵ იხ. ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, თბ., 2010, 243.

ლი ჰქონდა ჯანმრთელობა და მკურნალობა-მზრუნველობას საჭიროებდა, რასაც მისი შვილიშვილი არ ახორციელებდა. ერთადერთი სახლის გაჩუქების გამო ის ჩავარდა მძიმე მატერიალურ მდგომარეობაში, შვილიშვილი კი აპირებდა სახლის გასხვისებას და თუ ეს მოხდებოდა, ბაბუა შეიძლება ქუჩაში აღმოჩენილიყო. ამიტომ 2014 წლის 17 მარტს მან მოითხოვა შვილიშვილისგან ჩუქების გაუქმება და ნივთზე საკუთრების უფლების დაბრუნება. დიანამ უარი განაცხადა მოთხოვნის შესრულებაზე, რადგან, მისი თქმით, სადავო ბინის გაჩუქებით გიორგის მატერიალური მდგომარეობა არ გაუარესებულა და ის ინარჩუნებდა გაჩუქებული ბინის მფლობელობას.⁷⁶

რაც შეეხება ერთადერთი საცხოვრისის გასხვისების გამო მხარის მძიმე მატერიალურ მდგომარეობაში ჩავარდნას, ამ შემთხვევაში იკვეთებოდა სსკ-ის 530-ე მუხლის I ნაწილით გათვალისწინებული სამართლებრივი შედეგი, კერძოდ, დადგინდა, რომ გაჩუქებული ქონება წარმოადგენდა გამჩუქებლის ერთადერთ საცხოვრისს და მისი გასხვისებით გიორგი ქუჩაში აღმოჩნდებოდა. ეს უკანასკნელი ხანდაზმული იყო, საჭიროებდა მოვლას და სხვა აუცილებელ დახმარებას. დასაჩუქრებულს ობიექტურად არ ჰქონდა შესაძლებლობა, მატერიალური და სხვა სახის დახმარება გაენია ბაბუასთვის. ქონების გასხვისებით გიორგი უდავოდ ჩავარდებოდა მძიმე მდგომარეობაში, მას მოესპობოდა იმის შესაძლებლობა, რომ საკუთარი შეხედულებით განეკარგა ქონება, მაგალითად, გაექირავებინა [სსკ-ის 531-ე მუხლი] და მიეღო სარგებელი ან მთელი სიცოცხლის განმავლობაში გადაეცა მისთვის მისაღები პირისთვის (მარჩენალისთვის) უძრავ ნივთზე საკუთრება სარჩოს გადახდის პირობით [სსკ-ის 941- 942-ე მუხლი] და ა.შ. ამიტომ სამართლებრივად დაუსაბუთებელია მსჯელობა, რომ სადავო ბინის გაჩუქებით მოსარჩელის მატერიალური მდგომარეობა არ გაუარესებულა, რადგან ის დღესაც ინარჩუნებს გაჩუქებული ბინის მფლობელობას. ამასთან, დაცულია სსკ-ის 530-ე მუხლის I ნაწილით გათვალისწინებული წინაპირობები და არ არსებობდა მოსარჩელის მოთხოვნის გამომრიცხავი გარემოება – გამჩუქებლისათვის ნივთზე საკუთრების უფლების დაბრუნებით დასაჩუქრებულის მძიმე მდგომარეობაში ჩაყენება. 2012 წლის 2 ნოემბერს მხარეთა შორის დადებული ბინის ჩუ-

ქების ხელშეკრულება უნდა გაუქმდეს. ეს იმას ნიშნავს, რომ ჩუქების გაუქმების შედეგად გადაცემული ნივთი უნდა დაბრუნდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ის უსაფუძვლოდ აღმოჩნდება სხვის ქონებრივ სფეროში. აქედან გამომდინარე, გიორგის აქვს დიანასგან გაჩუქებული ნივთის დაბრუნების მოთხოვნის უფლება, სსკ-ის 530-ე მუხლის, 976-ე მუხლის I ნაწილის „ა“ პუნქტისა და სსკ-ის 979-ე მუხლის I ნაწილის საფუძველზე.⁷⁷ ზემოაღნიშნული ნორმებით გათვალისწინებული სამართლებრივი შედეგის დასადგომად, სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, უნდა დადგინდეს შემდეგი წინაპირობები:

ა) ჩუქების შემდგომ მჩუქებელი ისეთ მძიმე მდგომარეობაში უნდა აღმოჩნდეს, რომ მას არ შეეძლოს საკუთარი თავის ან მის კმაყოფაზე მყოფი პირების რჩენა. ამასთან, მძიმე მდგომარეობა არ უნდა იყოს მჩუქებლის განზრახ ქმედებით ან უხეში გაუფრთხილებლობით გამოწვეული;

ბ) გაჩუქებული ნივთი რეალურად უნდა არსებობდეს და მას კვლავ დასაჩუქრებული უნდა განეკარგავდეს;

გ) საჩუქრის დაბრუნებამ არ უნდა ჩააყენოს დასაჩუქრებული მძიმე მდგომარეობაში;

დ) დასაჩუქრებული უნდა გამდიდრდეს მჩუქებლის ხარჯზე.⁷⁸

ასევე, საყურადღებოა სხვა საქმის ფაქტობრივი გარემოებებიც:

ა-სა და ბ-ს შორის წლების განმავლობაში ახლო (სასიყვარულო) ურთიერთობა ყალიბდებოდა. ა-ს ჰქონდა ბ-ს მიმართ კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება, რის გამოც ა-მ ბ-ს 2009 წლის 20 სექტემბრიდან 2012 წლის ივნისამდე პერიოდულად გაუგზავნა თანხა, სულ დაახლოებით 8 500 ევრო, რაც დასტურდებოდა ფულადი გზავნილის გადარიცხვის ამსახველი ამონაწერით. მოგვიანებით, 2011 წლის ნოემბერში ბ-მ საეკლესიო წესით ცოლად მოიყვანა არა ა, არამედ გ. ა-მ მიიჩნია, რომ მიუხედავად არსებული სასიყვარულო ურთიერთობისა, ამ პერიოდში ბ-ს სასარგებლოდ გადარიცხული თანხა უნდა ანაზღაურებულიყო სესხის ნორმების მიხედვით.

მართალია, ბ-მ დაადასტურა თანხის მიღება, მაგრამ სარჩელი არ ცნო. ბ-ს განმარტებით, სადავო ხარჯები მას ა-მ გადასცა საჩუქრად, რის გამოც მათი უკან დაბრუნების საფუძველი არ

⁷⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 22 სექტემბრის №ას-710-676-2015 გადაწყვეტილება.

⁷⁷ იქვე; ბიჭია, კაზუსები სამოქალაქო სამართალში, თბ., 2022, 272-274.

⁷⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 28 თებერვლის №ას-572-572-2018 განჩინება.

არსებობდა. ამასთან, მხარეებს შორის ხანგრძლივი დროის განმავლობაში არსებობდა ახლო (სასიყვარულო) ურთიერთობა, რაც გამორიცხავდა ა-ს მიერ განხორციელებული ფულადი გზავნილების სესხად გადაცემას, ა-მ კი თანხის დაბრუნება მოითხოვა ბ-ს მხრიდან სხვაზე საეკლესიო წესით დაქორწინების შემდეგ. ბ-ს თქმით, სადავოა ა-ს მიერ გადარიცხული თანხის მიზნობრიობა და განმარტა, რომ სხვადასხვა დროს ა-მ მართლაც გადასცა მას თანხა, თუმცა არა სესხად, არამედ მხარეთა შორის ახლო ურთიერთობის ფარგლებში საჩუქრად. დადგინდა, რომ უშუალოდ ფულადი გზავნილის გადარიცხვის ამსახველ ამონაწერშიც არ იყო მითითება მხარეთა შორის რაიმე სასესხო ვალდებულების არსებობაზე.⁷⁹

ჩუქების ხელშეკრულების დადებისას მხარეთა ნებას განსაზღვრავს ორი კრიტერიუმი: (ა) **მხარეთა შორის არსებული ურთიერთობა და (ბ) გამჩუქებლის მატერიალური მდგომარეობა**. ფაქტობრივი გარემოებები უნდა შეფასდეს აღნიშნული კრიტერიუმებით, სასამართლომ კი ამ პროცესში უნდა გაითვალისწინოს ანალოგიურ გარემოებებში გონიერი ადამიანის ქცევის სტანდარტი. ჩუქების უმთავრესი წინაპირობაა ხელშეკრულების დადებამდე მხარეთა შორის არსებული ურთიერთობა, ვინაიდან, ჩვეულებრივ, სწორედ ეს ქმნის მჩუქებლის მიერ ჩუქების ხელშეკრულების გაფორმების მოტივს. ესაა გამჩუქებლის პოზიტიური დამოკიდებულება დასაჩუქრებულის მიმართ, ასეთი ურთიერთობები კი ყალიბდება გარკვეული დროის განმავლობაში და მას საფუძვლად უდევს მხარეთა შორის არსებული მადლიერება, კეთილგანწყობა, ან დამკვიდრებული ჩვეულებებით დადგენილი ერთგვარი მორალური ვალდებულება. შესაბამისად, კეთილგანწყობილი ურთიერთობა ან მჭიდრო ნათესაური თუ სხვაგვარი დამოკიდებულება წარმოშობს გარკვეულ მორალურ ვალდებულებებს. ამ პირობებში მყოფი გონიერი ადამიანი ჩუქების ხელშეკრულების გაფორმებისას ხელმძღვანელობს აღნიშნული მოტივებით. თუ მხარეთა შორის არ არსებობს რაიმე მორალური მოტივები და მათი ურთიერთობა მხოლოდ ყოფით საწყისებს ეფუძნება, გონიერულობის სტანდარტის გათვალისწინებით, ასეთი ურთიერთობა ვერ იქ-

ნება ჩუქების ხელშეკრულების წინაპირობა.⁸⁰ როცა მხარეებს შორის არაა კეთილგანწყობა ან მჭიდრო ნათესაური ან მსგავსი ურთიერთობა, ჩნდება გონიერული ვარაუდი, რომ ჩუქების ხელშეკრულების დადებისას გამჩუქებელი ხელმძღვანელობს არა ამ მოტივებით, არამედ გარკვეული კომერციული ინტერესით.⁸¹

იურიდიულ ლიტერატურაში არის მოსაზრება, რომ ტერმინი „ჩუქება“ იყოს გამოყენებული ნებაყოფლობითი გადაცემისთვის, რომელიც განხორციელდა, ან უკიდურეს შემთხვევაში უნდა განხორციელდეს ემოციური მიზეზების გამო, როგორიცაა: სიყვარული, მიჯაჭვულობა, მეგობრობა, ამხანაგობა ან მადლიერება, ან ისეთი მორალური მოვალეობების ან მისწრაფებების დაკმაყოფილება, როგორიცაა კეთილგანწყობა ან გულუხვობა და რომელიც საპასუხო გაცვლით არაა განპირობებული.⁸² შესაბამისად, ესაა მიზეზები, რომლებიც ემოციურ კავშირს აჩენს დასაჩუქრებულსა და მჩუქებელს შორის. თუ მჩუქებლის მიმართ დასაჩუქრებულის ქმედებით ქრება მჩუქებელთან მისი ემოციური კავშირი, სწორედ ეს ქმნის ჩუქების გაუქმების საფუძველს.

VII. დასკვნითი დებულებები

ამდენად, მოძრავი ნივთის ჩუქება არის რეალური და უსასყიდლო ხელშეკრულება, რომელიც სპეციფიკურ სამართლებრივ ურთიერთობას წარმოშობს. საქმე ისაა, რომ ის დასაჩუქრებულს აკისრებს გარკვეულ სამართლებრივ-ზნეობრივ მოვალეობას, არ მიაყენოს მჩუქებელს მძიმე შეურაცხყოფა ან არ გამოიჩინოს მის მიმართ დიდი უმადურობა.

კვლევა ადასტურებს, რომ ჩუქების ხელშეკრულებას უნდა ედოს საფუძვლად ისეთი ემოციური ფაქტორები, როგორიცაა: სიყვარული, მეგობრობა, ამხანაგობა, კეთილგანწყობა, გულუხვობა და სხვა. ეს იმას ნიშნავს, რომ თუ ეს ემოციური კავშირი ქრება დასაჩუქრებულსა და მჩუქებელს შორის დასაჩუქრებულის მოქმედებით, აღნიშნული შეიძლება გახდეს ჩუქების გაუქმების საფუძველი. შესაბამისად, ჩუქების გაუქმების მოთხოვნის წარმოსაშობად მიზანშეწონილია, დასახელებულ ემოციურ განწყობას შეექმნას სერიოზული საფრთხე, ან ეს კა-

⁷⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 1 ივლისის №ას-6-6-2015 განჩინება.

⁸⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2022 წლის 15 აპრილის №ა-6389-ა-16-2021 გადაწყვეტილება.

⁸¹ თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 3 აპრილის №2/2033-12 გადაწყვეტილება.

⁸² Eisenberg, The World of Contract and the World of Gift, California Law Review, Vol. 85, 1997, 823.

ვშირი გაქრეს დასაჩუქრებულის ბრალეული ქმედებით.

სხვადასხვა ქვეყნის სამოქალაქო კოდექსით ჩუქების ხელშეკრულების ფორმა სხვადასხვანაირადაა მოწესრიგებული. მაგალითად, ე.წ. „ხელიდან ხელში“ ჩუქება ზეპირად შეიძლება დაიდოს და არ მოითხოვს წერილობით ხელშეკრულების დადებას (გერმანია, შვეიცარია, საქართველო). ფაქტობრივად კვებეკის შემთხვევაშიც დაიშვება ზეპირად ჩუქების დადება, თუ ნივთის გაჩუქებისას მის გადაცემას მოჰყვება მასზე დაუყოვნებლივ მფლობელობის მოპოვება, სხვა შემთხვევაში კი უნდა დაიდოს საჯარო სანოტარო აქტით ჩუქების შესახებ და ის გასაჯაროვდეს. თუმცა ჩუქების შეპირებისას აუცილებელია წერილობით ხელშეკრულების გაფორმება (საქართველო) ან მისი სანოტარო დამოწმება (გერმანია, საფრანგეთი). სპეციფიკურ წესს ითვალისწინებს შვეიცარიის სამოქალაქო კოდექსი, რადგან მიწის საკუთრებისა და მიწის ნაკვეთზე არსებული სანივთო უფლების წარმოშობას უკავშირებს მხოლოდ საადგილმამულო რეესტრში აღრიცხვის მომენტს.

ჩუქების ხელშეკრულებაში ერთ-ერთი უმთავრესი საკითხია ჩუქების გაუქმება, რომელზეც არსებობს განსხვავებული მიდგომები. არის ქვეყნები, რომლებშიც გაზიარებულია ჩუქების გაუქმების საფუძვლების ამომწურავად ჩამოთვლის პრინციპი (საფრანგეთი, ესპანეთი, იტალია). მათ გვერდით არსებობს ისეთი ქვეყნებიც, რომლებიც არ ჩამოთვლიან ხელშეკრულების გაუქმების წინაპირობებს და ჩუქების გაუქმების განმსაზღვრელ შეფასებით

კატეგორიებზე მიუთითებენ (კვებეკი, გერმანია, საქართველო). ამ გზით ეს ქვეყნები ნებისმიერ ვითარებაში ინდივიდუალურად განმარტავენ ჩუქების გაუქმების საფუძვლებს და არგებენ კონკრეტულ სიტუაციას. ამავე დროს, დიდია ალბათობა, რომ ზემოთ წარმოდგენილი ქვეყნების გამოცდილება გამოადგეს საქართველოს ჩუქების შემდეგ გამოვლენილი დიდი უმადურობისა თუ მძიმე შეურაცხყოფის შემადგენლობების დასადგენად. ეს კიდევ უფრო აქტუალურია, რადგან საქართველო არ ჩამოთვლის დიდი უმადურობისა და მძიმე შეურაცხყოფის განმსაზღვრელ კრიტერიუმებს, ამ დუმილით კი სასამართლო პრაქტიკას ანიჭებს მათი შინაარსის გარკვევის მანდატს, შემთხვევის ინდივიდუალური ხასიათიდან გამომდინარე. მაგალითად, შვეიცარიის სამოქალაქო კოდექსის ჩანაწერი საოჯახოსამართლებრივი მოვალეობების უხეში დარღვევის შესახებ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს დიდი უმადურობის არსებობის დასამტკიცებლად.

ამავე დროს, არანაკლებ მნიშვნელოვანია სათანადო მოსარჩელისა და მტკიცების ტვირთის საკითხი ჩუქების გაუქმებისას, რადგან სწორედ მათზეა დამოკიდებული დავის იურიდიული ბედი. კვლევებიდან ჩანს, რომ ჩუქების გაუქმების უფლებამოსილება აქვს მჩუქებელს, ეს უფლება არ გადადის მემკვიდრეობით და ატარებს პირად ხასიათს. თუმცა უკვე წარდგენილი გამოთხოვიდან გამომდინარე, უფლებების შემდეგ მჩუქებლის გარდაცვალებისას შესაძლებელია ამ უფლების გადაცემა მის მემკვიდრეებზე.